

İSTANBUL

İSTANBUL
POLİTİK ARAŞTIRMALAR
ENSTİTÜSÜ

POLİTİKA RAPORU

COVID-19 SALGINI
SÜRECİ VE SONRASI İÇİN
DÜZENSİZ GÖÇMEN,
SIĞINMACI VE
MÜLTECİLERE YÖNELİK
POLİTİKA ÖNERİLERİ

DR. DERYA ÖZKUL

EYLÜL 2020 - 014

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

İSTANBUL

İNSANİ VE TOPLUMSAL KALKINMA PROGRAMI
Göç

POLİTİKA RAPORU

COVID-19 SALGINI
SÜRECİ VE SONRASI İÇİN
DÜZENSİZ GÖÇMEN,
SİĞİNMACI VE
MÜLTECİLERE YÖNELİK
POLİTİKA ÖNERİLERİ

DR. DERYA ÖZKUL

EYLÜL 2020 - 014

YAZAR

Dr. Derya Özkul
Oxford Üniversitesi

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

IstanPol, bu çalışmanın hazırlanmasındaki katkılarından dolayı Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'ne teşekkür eder. www.festr.org

DR. DERYA ÖZKUL

Oxford Üniversitesi, Mülteci Araştırmaları Merkezi'nde doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmaktadır. Lisans derecesini Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden, yüksek lisans derecesini ise London School of Economics'den Karşılaştırmalı Siyaset alanlarında almıştır. Akabinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nde göçmen işçi hakları üzerinde çalışmış; daha sonra Avustralya'da Sidney Üniversitesi'nde Sosyoloji alanında doktora tezini tamamlamıştır. Aynı üniversitede insan hakları, sosyal hareketler ve sosyoloji temel derslerini vermiştir. Göç alanında çeşitli araştırma projelerini yürüten Derya Özkul, birçok makale ve kitap bölümünün yazarıdır.

Tüm hakları saklıdır. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü'nün izni olmadan bu çalışmanın hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz.

Bu çalışmada belirtilen görüşler yazarlara ait olup, IstanPol ve Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin kurumsal görüşleriyle kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

İÇİNDEKİLER

Yönetici Özeti
- 5 -

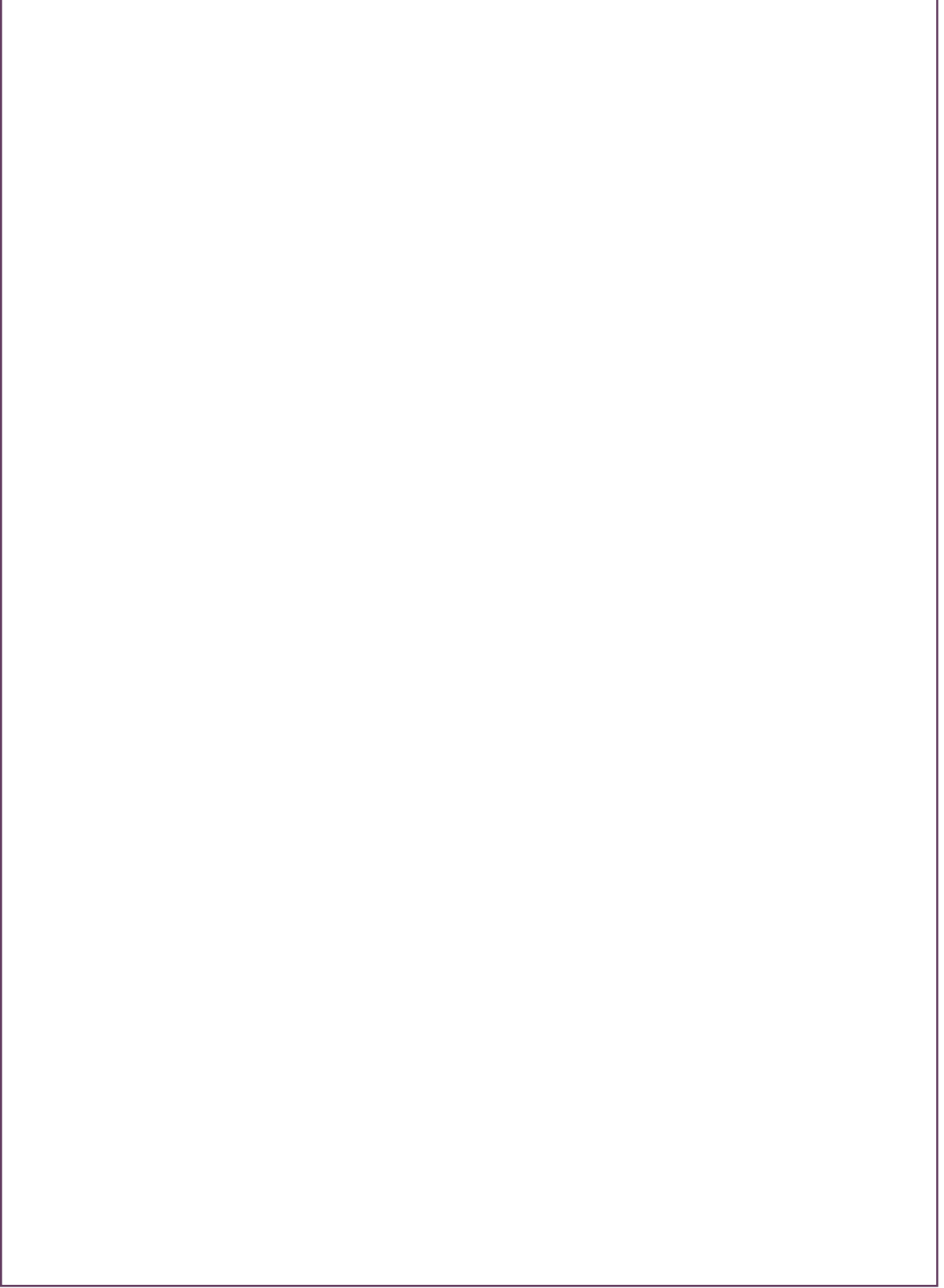
Giriş: Salgın Sürecinde Kriz Yönetimi
- 6 -

Salgın Sürecinde Haklara Erişim
- 9 -

Dünyadan Örnekler
- 14 -

**Geleceğe Dair Öngörüler: Kayıt Sisteminde Yeni
Teknolojilerin Kullanımı**
- 17 -

Sonuç: Politika Önerileri
- 19 -

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu politika raporunda COVID-19 salgını boyunca düzensiz göçmenler, sığınmacılar ve mültecilerin yaşadıkları sorunlardan bahsedilecektir. Öncelikle salgın süreci bir kriz yönetimi olarak ele alınacak; salgının ilan edildiği dönemden itibaren, sığınmacıların ve mültecilerin sağlık, çalışma ve eğitim haklarına erişimde yaşadıkları zorluklar anlatılacak; daha sonra kısaca dünyada bu alanlarda yapılan örneklerden bahsedilecektir. Son olarak ise, salgının tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de yeni teknolojilerin kullanımını artırabileceği anlatılacak; buna bağlı olarak dikkat edilmesi gereken noktalara değinilerek politika önerileri sunulacaktır.

GİRİŞ: SALGIN SÜRECİNDE KRİZ YÖNETİMİ

COVID-19 salgın süreci, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gelir düzeyi en düşük, metrekare başına düşen hane sayısı en kalabalık ve ‘evden çalışma’ önerilerine uyamayan, sahada çalışmak durumunda kalan sağlık çalışanlarını ve üretimi devam ettiren mavi yakalı işçileri etkilemiştir.

Bu kesimin içinde düzensiz göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler, çalışma ve barınma koşulları nedeniyle en riskli gruplardan birini oluşturmaktadır. Türkiye’de yaklaşık olarak, geçici koruma altında 3,6 milyon Suriyeli ve uluslararası koruma altında 400 bin sığınmacı ve mülteci bulunmaktadır. Bunun dışında, ek olarak en az 1 milyondan fazla düzensiz göçmen olduğu da bilinmektedir. Uzun bir zamandır sağlık hizmetlerine erişimleri olmadığı için düzensiz göçmenler, bu grupta salgına karşı en korumasız olanlardır.

Türkiye’de resmi verilere göre ilk COVID-19 vakası 10 Mart 2020’de tespit edilmiştir. Salgından hemen önce mülteciler—özellikle Suriyeli mülteciler—Türkiye siyasetinin en önemli konularının başında geliyordu. Nitekim, Türk Silahlı Kuvvetleri’ne mensup 34 asker Suriye’de hayatını kaybetmesinden hemen sonra 27 Şubat 2020 tarihinde, Türkiye üzerinden Avrupa’ya geçmek isteyen yabancıların engellenmeyeceği açıklanmıştı.¹ İlerleyen günlerde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bundan sonraki süreçte kapıların açık olacağını belirtti:

“Şubat ayının başlarında bir süreç başladı. 4 milyona yakın mülteci bizim ülkemizde, 9 yıldır bunlar bizimle. Şimdi de 1,5 milyon mülteciyi sınırlarımıza sürmek suretiyle bize bir yük daha getirmek istediler.

Aylar önce ben bir açıklama yaptım, ‘Eğer bir yük paylaşımına Batı girmezse kapıları açarız’ dedim ama bunlar bu işi hafife aldılar. Dediler ki ‘herhalde blöf yapıyor’. Şimdi kapıları açınca telefon telefon

Salgından dolayı, bir çok ülke sınırlarını kapatmaya başlayınca, Türkiye de 18 Mart’ta Yunanistan ve Bulgaristan’a açılan kara ve demiryolu sınır kapılarını İçişleri Bakanlığı’ndan gelen bir genelge doğrultusunda kapattı ve günlerdir sınır boyunca çadırlarda kalan göçmenler alandan uzaklaştırıldı.

üstüne gelmeye başladı, 'Kapıları kapatın.' 'Bitti o iş, artık kapılar açılmıştır. Şu anda sizler bu yükten nasibinizi alacaksınız' dedik. Dün itibarıyla rakam ciddi manada yükseldi ve yükselmeye de devam ediyor."

Bu demecin ardından, binlerce düzensiz göçmen ve mülteci, Pazarkule Sınır Kapısı'nda beklemeye başladı. Sınırdaki beklenenin aksine, Suriyeliler dışında, özellikle Afganistan ve Somali'den gelen binlerce düzensiz göçmen ve sığınmacı bulunmaktaydı. Salgından dolayı, bir çok ülke sınırlarını kapatmaya başlayınca, Türkiye de 18 Mart'ta Yunanistan ve Bulgaristan'a açılan kara ve demiryolu sınır kapılarını İçişleri Bakanlığı'ndan gelen bir genelge doğrultusunda kapattı³ ve günlerdir sınır boyunca çadırlarda kalan göçmenler alandan uzaklaştırıldı.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)'nin 31 Mart'ta Twitter üzerinden yayınladığı "Pazarkule'den Sevk Edilen Göçmenler Hakkında Koronavirüs'e Karşı Alınan Önlemler" başlıklı açıklamasında, salgın nedeniyle çadır alanına giriş ve çıkışların kontrollü hale getirildiği bildirildi. Açıklamada, hoparlör yardımıyla salgın hakkında bilgilendirme yapıldığı, çadırların olduğu alanlar ve çadırların içinin her gün en az iki defa dezenfekte edildiği, termal kameralarla günde üç kere ateş ölçümü yapıldığı, olası bir hastalığa karşı bir izolasyon çadırı oluşturulduğu ve salgın nedeniyle 'kamu sağlığını tehdit edebilecek alanların önüne geçmek' amacıyla, Edirne Pazarkule'de yer alan çadırların da boşaltılması kararı alındığı belirtildi. Yine aynı açıklamada, salgının yayılmasının ön-

lenmesi amacıyla 5843 göçmenin geri gönderme merkezlerine gönderildiği ve 14 günlük karantina boyunca, göçmenlerin sağlık durumlarının İl Sağlık Müdürlüğü tarafından görevlendirilen hekimler tarafından takip edildiğine de yer verildi. Bu süreçte, GİGM'ye göre hiçbir vakaya rastlanmadı.⁴

Sahada çalışan sivil toplum örgütleri ve gazetecilerin bildirdiklerine göre ise bu sürecin yönetimi, planlı olmaktan uzak ve kaotik bir şekilde gerçekleşti.⁵ Bazı gazetecilerin sınır bölgesinde görüntü kaydı alması ve haber yapması engellendi; bazı gazeteciler ise gözaltına alındı.⁶ Yunanistan sınır koruma görevlileri, sınır bölgesinde hukuka aykırı olarak geri itme ve güç kullanımı uyguladı.⁷ Sosyal medya üzerinden paylaşılan videolara göre bazı göçmenler, Pazarkule'de beklemek istemelerine rağmen, görevliler tarafından otobüslere bindirildi. Alanda bekleyen göçmen ve mülteciler, istedikleri ya da kayıtlı oldukları şehirlere değil, o anda uygun olan bir otobüsle ve araçları yolda defalarca değiştirilerek farklı şehirlere gönderildiler.⁸ İlgili rapor ve haberlere göre bu süreçte, fiziksel mesafe kurallarına uyulmadı.

Bir çok göçmen, zorla geri gönderme merkezlerine gönderildi.⁹ İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyonu tarafından hazırlanan "İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Korona Salgını" raporuna göre, geri gönderme merkezlerindeki koşullar yetersizdi. Gerekli hijyen koşullarının eksikliği bir yana, sağlık çalışanlarına erişim kısıtlıydı. Kaldı ki, raporda da belirtildiği üzere geri gönderme

Sınırın açıldığı ya da açılacağı yönünde bilgi aldığı için çalıştığı işten, kiraladığı evden ayrılıp sınıra giden göçmenlerin, döndükleri şehirlerde salgın sürecinde yeni iş bulup bulamadıkları, kalacak yeni bir yeri nasıl buldukları ve geçimlerini nasıl sürdürdükleri hala bilinmemektedir

Sığınmacıların Türkiye'nin Yunanistan sınırındaki Pazarkule Sınır Kapısı'ndaki bekleyişleri -

26.03.2020, Edirne. Kaynak: AA

merkezlerinin, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre, karantina merkezi olarak kullanılması mümkün değildir. İçişleri Bakanlığı'nın da bu yönde herhangi bir genelgesi bulunmamaktadır.¹⁰

Sınırın açıldığı ya da açılacağı yönünde bilgi aldığı için çalıştığı işten, kiraladığı evden ayrılıp sınıra giden göçmenlerin, döndükleri şehirlerde salgın sürecinde yeni iş bulup bulamadıkları, kalacak yeni bir yeri nasıl buldukları

ve geçimlerini nasıl sürdürdükleri hala bilinmemektedir. Nitekim, zorunlu karantina sonrasında, bu göçmenlerin sağlık durumu, olası bir hastalık durumunda hastanelere erişimleri de birebir takip edilmemiş; bu süreçte sınırın açıldığı yönünde bilgilendirme yapan devlet kurumları da yaşananlar karşısında herhangi bir sorumluluk almamıştır. Aşağıdaki bölümlerde, göçmenlerin COVID-19 salgını boyunca, iltica başvurusu ve statü yenileme başvuruları ile sağlık, çalışma ve eğitim haklarına erişimde yaşadıkları kolaylıklar ve zorluklar anlatılacaktır.

SALGIN SÜRECİNDE HAKLARA ERİŞİM

İLTİCA BAŞVURUSU VE STATÜ YENİLEME BAŞVURULARI

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BM-MYK)'nin salgın sürecinde uluslararası koruma başvuru süreci için yayımladığı tavsiyelere göre¹¹ bu dönemde;

1. Kayıt prosedürleri basitleştirilmeli, kayıt sürecinde sadece en önemli kişisel bilgilerin ve özel ihtiyaçları saptanmalıdır.
2. Kayıt başvuruları yazılı ya da online olarak, birebir mülakatlar ise video ve telekonferans yoluyla sürdürülebilir ve bu durumlarda başvuru sahibinin kimlik tespiti, yine video ya da telekonferans yoluyla yapılabilir.
3. Bu süreçte veri korumayla ilgili tüm önlemler dikkate alınmalıdır. Online platformlarda kullanılacak veri koruma sürecine dair olası riskler, başvuru sahiplerine anlatılmalıdır. Video ve telekonferans yoluyla yapılan görüşmelerde, özel ihtiyaçların saptanmasının mümkün olamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır.
4. Eğer bu metot, başvuru sahibi, yasal temsilciler ya da tercümanlar için uygun değilse, mülakatlar geçici bir süreliğine durdurulabilir.
5. Verilen statüler doğrudan uzatılmalıdır. Vatansızlık riskine karşı, özellikle doğum belgelerinin temin

edilmesi mutlaka devam etmelidir. Eğer bu temin edilemiyorsa, doğum yerinin vereceği bir belge bu süreçte yeterli görülmelidir.

Türkiye’de salgın sürecinde bir çok devlet kurumu gibi Göç İdaresi Genel Müdürlüğü de çalışma saatlerini azaltmış ve kayıt işlemleri, iltica başvurularının incelenmesi ve mülteci statüsü verilmesi gibi birçok önemli faaliyetini durdurmuştur. Bu süreçte sadece çok acil durumlar ile ilgilenebileceği belirtilmiştir. 1 Haziran’dan itibaren ise GİGM, normal çalışma saatlerine geri dönmüştür. Ancak 1 Haziran – 17 Ağustos tarihleri arasında ikamet iznine başvuracak göçmenlerin başvuru dosyalarını (e-ikamet başvuru/kayıt belgesi ve başvuruya ait diğer gerekli belgeler), randevu tarihlerinden önce, başvuru yaptıkları ilçe göç çalışma grup başkanlıklarına iadeli taahhütlü olarak posta veya kargo yoluyla göndermeleri istenmiştir.

SAĞLIK HAKKINA ERİŞİM

Salgın sürecinde düzensiz göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin sağlık haklarına erişmekte yaşadıkları zorluklar, kamu sağlığı açısından daha da önemli hale gelmiştir. Türkiye’de birinci basamak sağlık hizmetleri Aile Sağlık Merkezleri (ASM) tarafından verilmektedir. ASM’ler yerleşim yerlerine göre kendilerine kayıtlı tüm kişilerin sağlık kontrollerini takip etmekle sorumludur. ASM’lerin dayandığı uzun süreli oturuma dayanan sistem, oturma yerlerini sürekli değiştirmek durumunda

kalan düzensiz göçmenler ve sığınmacılar için esasen salgından önceki dönemde de yetersiz kalmaktaydı.

25.03.2015 tarihli ve 2875 sayılı Bakanlık Makam Onayı ile yürürlüğe konulan “Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslara Ait Yönerge”, geçici koruma altındakilerin sadece ikamet adreslerinin bulunduğu şehirlerdeki sağlık hizmetlerine erişebilmesi şartını getirmiştir.¹² Bu zorunluluk; iş olanakları, aile ziyaretleri, eğitim gibi nedenlerle kayıtlı oldukları şehir dışında yaşayan mültecilerin sağlığa erişimini engellemektedir. Aynı yönergeye göre, geçici koruma altındakilerin birinci basamak sağlık kuruluşuna başvurmadan, Sağlık Bakanlığı’na bağlı ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşlarına doğrudan başvurmaları da olanaksızdır. Akabinde geçici koruma altında olan her 4000-7000 Suriyeli nüfus için bir göçmen sağlığı birimi oluşturulmasına karar verilmiştir.¹³

Göçmen Sağlığı Merkezleri, Avrupa Birliği ve Türkiye arasında 1 Aralık 2016 ve 1 Aralık 2020 tarihleri arasında geçerli olacak şekilde, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen “Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi” (SIHHAT) projesi kapsamında hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda, Suriyeli mültecilerin yoğunlukla yaşadığı illerde ortalama her dört bin kişiye hizmet verecek bir hekim ile bir yardımcı sağlık personelinden oluşan Göçmen Sağlığı Merkezleri açılmıştır.

Aynı zamanda, Eylül 2020 itibarıyla Türkiye’de 29 ilde 178 Göçmen Sağlığı Merkezi (GSM) ve diğer illerde Yabancı Uyruklular Poliklinikleri (YUP) aktif olarak hizmet vermektedir. GSM’lerde Suriyeli sağlık personeli ve Arapça ve Türkçe bilen hasta yönlendirme elemanları çalışmaktadır. 31 Mart 2020 tarihinden itibaren, GSM, mobil sağlık birimleri ve ikinci basamak sağlık kuruluşlarında aralarında Suriyelilerin de bulunduğu ‘708 doktor, 966 hemşire ve ebe, 11 psikolog, 11 sosyal çalışmacı, 13 teknisyen, Türkçe ve Arapça bilen 1144 hasta yönlendirme rehberi ve 407 destek personeli’ görevlendirilmiştir.¹⁴ Salgın döneminde, el yıkama ile ilgili bilgileri içeren broşürler Arapça olarak hazırlanmış ve GSM’lerde dağıtılmıştır. Merkezlere başvuranlara ateş ölçümü yapılmakta, gerekli görüldüğü takdirde hastalar hastanelere sevk edilmektedir.

GSM’lere erişimde yaşanan en büyük sorun, bu merkezlere erişebilmek için mültecilerin ikamet ettikleri şehirlerdeki merkezlere gitmeleri gereğidir. Daha önce de belirtildiği gibi bir çok sığınmacı ve mülteci, çeşitli nedenlerden dolayı, kayıtlı buldukları şehirlerden uzakta yaşamaktadır. Dolayısıyla bu sınırlamalar, özellikle acil durumlarda, sığınmacı ve mültecilerin sağlığa erişimini engellemektedir. İkinci bir nedense sık değişen kurallar dolayısıyla ortaya çıkan bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeplerle bir çok mülteci, ilk basamak sağlık kontrollerini yaptırmayıp, sağlık durumları ancak iyice bozulduğunda, sağlık hizmetine başvurmayı tercih etmektedir.

Salgının hemen öncesinde, uluslararası koruma başvurusu veya statü sahibi olan kişiler ile başvuru ya da statü sahibi olmayan kişiler için sağlığa erişim olanakları

GSM’lere erişimde yaşanan en büyük sorun, bu merkezlere erişebilmek için mültecilerin ikamet ettikleri şehirlerdeki merkezlere gitmeleri gereğidir. Daha önce de belirtildiği gibi bir çok sığınmacı ve mülteci, çeşitli nedenlerden dolayı, kayıtlı buldukları şehirlerden uzakta yaşamaktadır. Dolayısıyla bu sınırlamalar, özellikle acil durumlarda, sığınmacı ve mültecilerin sağlığa erişimini engellemektedir.

farklılaştırılmıştı. 6.12.2019 tarihinde “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YÜKK) 89. Madde 3. Fıkra (a) bendinde yapılan değişiklikle, uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerinin sağlık sigortaları, kayıttan bir yıl sonra kapatılmaya başlanmıştı. Bu kısıtlama, sadece özel ihtiyaç sahipleri ve bakanlık tarafından sigorta kaydının özel olarak devamı uygun görülenler için geçerli değildi. Dolayısıyla, hali hazırda çalışma izni alamayan, düzenli bir geliri bulunmayan pek çok sığınmacı ve mültecinin, salgın Mart 2020’de baş gösterdiğinde sağlığa erişimleri bulunmamaktaydı.

Salgın döneminde sağlığa erişimde sağlanan en önemli gelişme, 9 Nisan 2020 tarihinde COVID-19 test ve tedavisinin ‘acil’ hal kapsamına alınmış olmasıdır. Dolayısıyla bu tarihten sonra sağlık sigortası olan ve sağlık giderlerini ödeyemeyecek olan kişilerin COVID-19 tedavisine olanakları sağlanmıştır.

Akabinde 13 Nisan 2020 tarihli ve 2399 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı, “herhangi bir sosyal güvencesi olup olmadığına bakılmaksızın tüm kişilerin “Sağlık Bakanlığınca temin edilerek dağıtımı yapılacak olan” kişisel koruyucu ekipmandan, test, kit ve bunların kullanılmasına ilişkin diğer ekipmanlardan ve hastalığın tedavisinde kullanılmak üzere merkezi olarak temin edilen ilaçlardan yararlanabileceğini belirtmektedir.¹⁵ Bu dönemde ücretsiz maskelere erişimde yaşanan zorluklar, tüm vatandaşlar gibi düzensiz göçmen, sığınmacı ve mültecileri de etkilemiştir. Sonunda pratikte yaşanan sorunlar nedeniyle, ücretsiz maske dağıtımı 4 Mayıs’ta son bulmuş ve maskeler tekrar bireysel alımlar için satı-

şa sunulmuştur. Yine de, COVID-19 test ve tedavilerinin acil hal kapsamına alınmış olması, statüye bakılmadan herkesin ücretsiz olarak erişebileceği olması, kamu sağlığı açısından çok yerinde bir karardır.

Fakat tüm bu gelişmelere rağmen, Mülteci Destek Derneği tarafından yapılan saha çalışmasına göre katılımcılar, sınır dışı edilme, evden ya da işten çıkarılma gibi korkularından dolayı, sağlık kuruluşlarına gitmek istemediklerini belirtmişlerdir

Fakat tüm bu gelişmelere rağmen, Mülteci Destek Derneği tarafından yapılan saha çalışmasına göre katılımcılar, sınır dışı edilme, evden ya da işten çıkarılma gibi korkularından dolayı, sağlık kuruluşlarına gitmek istemediklerini belirtmişlerdir.¹⁶ Nitekim, düzensiz göçmenlerin, sığınmacı ve mültecilerin herhangi bir teşhis durumunda sınır dışı edilmele-ri, güvencesiz olarak çalıştıkları işyerlerinden ya da kiradadıkları evlerden çıkarılma riskleri çok yüksektir. Ayrıca, sığınma başvuru ve statü sahiplerinin de kamu güvenliği ve kamu sağlığına tehdit oluşturduğu kanısına varılırsa, mevzuata göre sınır dışı edilme riskleri mevcuttur.

ÇALIŞMA HAKKINA VE GEÇİM KAYNAKLARINA ERİŞİM

Türkiye’de sığınmacıların, başvurusu kabul edilmiş statü sahiplerinin ve geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin çok yüksek bir oranda kayıtsız olarak çalışıyor olması, salgından önce de çok önemli bir meseleydi. Kayıt dışı çalıştırılanların pek çoğu, salgınla birlikte ekonomi daha da kötüye gitmeye başlayınca, işten ilk çıkarılanlar arasında oldu. Salgından önce günlük işlerde çalışanlar, salgın döneminde alınan tedbirler nedeniyle iş arayamaz duruma geldiler.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)’in Haziran 2020’de yayınladığı “COVID-19

İşgücü Piyasasını Nasıl Etkiledi?” başlıklı rapora göre, pandemi sürecinde Türkiye genelinde geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli işçiler, TC vatandaşlarına kıyasla daha yüksek bir oranda iş ve gelir kaybına uğramışlardır. Rakamlar, bu oranın çok yüksek boyutlarda olduğunu göstermektedir. Ankete katılan geçici koruma altındaki Suriyeli işçilerin yüzde 26,4’ü ücretsiz izne çıkarıldığını; yüzde 12,1’i tamamen işten çıkarıldığını; yüzde 6,8’i de işyerlerini kapattığını ya da işlerinin azaldığını belirtmiştir. Aynı oranlar, TC vatandaşları için, sırasıyla yüzde 9; yüzde 2 ve yüzde 3,1’dir. Nitekim, pandemi sürecinde, TC vatandaşlarının yüzde 50’si gelir kaybına uğradığını belirtirken, bu rakam Suriyeli mülteciler için yüzde 88’dir.¹⁷ Görüleceği üzere, ortadaki fark oldukça fazladır.

SGDD-ASAM’ın “COVID-19 Salgınının Türkiye’de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi” isimli araştırmasının sonuçları, yine durumun vahametini gözler önüne sermektedir. Bu rapora göre, salgın öncesi çalışmama durumu yüzde 17,74 iken, salgından sonra işsizlik yüzde 88,59’a çıkmıştır. Çalışmama sebepleri olarak katılımcılar, işyerinin kapanması (yüzde 40,82), işten çıkarılma (yüzde 17,69) ve iş bulamama (yüzde 11,56) nedenlerini sıralamıştır.

Çalışma durumlarının bir anda bozulması bir yana, katılımcıların yüzde 90’dan fazlasının günlük ödemelerinin tümü (kira, fatura ve gıda harcamaları) artmıştır.¹⁸

Kalkınma Atölyesi’nin yayınladığı “Virüs mü, Yoksulluk mu? Korona Virüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocukları ile Bitkisel Üretim Olası Etkisi Hızlı Değerlendirme Raporu”, tarım

işçiliğinde göçmenlerin ne kadar önemli bir konumda olduğunu göstermiştir. Göçmen işçilerin yoğunluklu olarak çalıştığı tarım sektöründe, işçilerin sağlığına dair güvenlik önlemlerinin yetersizliği ve seyahat kısıtlılığı nedeniyle çalışmamaları sonucunda hasadın az olacağı tahmin edilmektedir.¹⁹ Buna bağlı olarak, fiyat artışlarının ekonomiyi nasıl etkileyeceği hakkında ivedilikle politika üretilmelidir.²⁰

Hükümet, salgından dolayı zorunlu izne çıkarılan çalışanlar için destek vereceğini açıklamış fakat bu destekler mültecileri ya da kayıt dışı çalışanları kapsamamıştır. Bu süreçte devam eden ana maddi destek, Avrupa Birliği tarafından karşılanan Sosyal Uyum Yardım (SUY) Programı kapsamında Kızılay Kart’a yüklenen destektir. Bu meblağ, salgından önce de ailelerin masraflarını tamamen karşılamaya yetmemektedir. Ayrıca SUY Programı, geçici veya uluslararası koruma kapsamındaki sadece 1,7 milyon kişiye yardım sağlamaktaydı. Bunun dışında kalan önemli sayıda diğer statü sahiplerinin yardıma erişimleri bulunmamaktaydı.

Önceden olduğu gibi salgın boyunca da Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri bünyesindeki Sosyal Hizmet Merkezleri, uluslararası ya da ge-

çici koruma kimlik belgesine sahip olanlara, geçici bir süreliğine olmak üzere yardım sağlamaya devam etmiştir. Aynı şekilde valiliklere bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, tek seferlik nakit yardımı vermeye devam etmektedir. Salgın sürecinde valiliklere ve kaymakamlıklara bağlı vakıflar, salgın sürecinde özel olarak destek vermiş fakat bu programlar da mültecileri kapsamamıştır. Suriyeliler, bu dönemde sadece özel yardım

Suriyeliler, bu dönemde sadece özel yardım kuruluşlarından ve bazı yerel yönetimlerin sağladığı gıda yardımlarından faydalanabilmişlerdir. Fakat her halükarda bu yardımların hiçbiri, sürekli ve öngörülebilir olmadığı için yeterli değildir.

kuruluşlarından ve bazı yerel yönetimlerin sağladığı gıda yardımlarından faydalanabilmişlerdir.²¹ Fakat her halükarda bu yardımların hiçbiri, sürekli ve öngörülebilir olmadığı için yeterli değildir.

EĞİTİM HAKKINA ERİŞİM

Türkiye’de salgının başlangıcının hemen ardından, 23 Mart’tan itibaren, TRT ve Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden uzaktan eğitime başlanmıştır. Çok kısa bir süre içerisinde bir çok dersin online platformlar üzerinden temin edilebilmiş olması önemli bir başarıdır fakat bu uygulama eğitim alanında da eşitsizliklerin artmasına neden olmuştur. Bu dönemde özel okullar öğrencilerine online olarak ek ders imkanı sunarken, evlerinde uygun bir çalışma ortamı bulunmayan, televizyon, bilgisayar ve interneti olmayan çocuklar ise uzaktan eğitime katılamamıştır.

SGDD-ASAM’ın rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak 18 ilde toplam 1000 mülteci katılımcı ile yaptığı araştırmaya göre, katılımcıların yaklaşık olarak yüzde 30’u uzaktan eğitimden faydalanamamıştır.²² Öğrencilerin yaşadıkları en büyük zorluk, televizyon ve bilgisayara erişiminin olmamasıdır. Okul çağında bulunan katılımcıların yüzde 25’i evlerinde uzaktan eğitim hizmetlerine erişebilmek için gerekli olan internet bağlantısı, televizyon, bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi imkanlara sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu imkanlara sahip olsalar dahi, bilgisayar çalışma hızlarının yeterli olup olmadığı ya da evlerinde uygun bir çalışma ortamlarının olup olmadığı bilinmemektedir.

Öğrencilerin yaşadıkları en büyük zorluk, televizyon ve bilgisayara erişiminin olmamasıdır. Okul çağında bulunan katılımcıların yüzde 25’i evlerinde uzaktan eğitim hizmetlerine erişebilmek için gerekli olan internet bağlantısı, televizyon, bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi imkanlara sahip olmadıklarını belirtmişlerdir

Eğitimdeki aksaklıklar, Liselere Geçiş Sistemi (LGS) sınavına girenleri de olumsuz yönde etkilemiştir. Televizyon ve bilgisayara erişimi olmayanlar, sınava hazırlık sürecinde zorlanmış, ayrıca süreç sendikaların ve bu durumdan etkilenecek çalışan ve öğrencilerin görüşleri alınmadan tek taraflı bir şekilde yürütülmüştür.

DÜNYADAN ÖRNEKLER

COVID-19 salgını sürecinde yaşanan zorluklar Türkiye'ye özgü değildir. Salgın sürecinde bir çok ülke düzensiz göçmenlerin ve sığınmacıların sağlığa erişimlerini sağlamamıştır. Aşağıda kısaca dünyadan örneklerle salgın sürecinin düzensiz göçmen ve sığınmacılar üzerindeki etkisi anlatılacak ve iyi örnek olarak Portekiz örneği üzerinde durulacaktır.

Salgına yönelik alınan tedbirler kapsamında uygulanan zorunlu karantina prosedürlerinin ve sınırların kapatılmasının, düzensiz göçmen ve sığınmacılar üzerinde, önemli etkileri olmuştur.

Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Malta, Moldova, Polonya, Sırbistan ve Slovenya gibi pek çok Avrupa ülkesi sınırlarına gelen herkese karantınayı zorunlu tutmuştur. Aslında Avrupa Birliği'nin 16 Mart'ta yayınladığı nota göre, sağlık çalışanları, diplomatlar, zorunlu seyahat edenler gibi uluslararası koruma talep edenler de bu zorunluluktan muaftı.²³ Fakat, birçok ülke kısa süreli ya da öngörülemeyen bir süre için sınırlarını tamamen kapatmıştır.

Sınırların kapanması, iltica başvurusu yapmak isteyenlerin buldukları ülkeden başka bir ülkeye gitmesini de imkansız hale getirmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilanı ile birlikte BMMYK ve Uluslararası Göç Örgütü'nün (International Organization for Migration, IOM) planlanan tüm seyahatleri durdurmasından beri, salgın öncesinde üçüncü ülkeye yerleştirmeleri (*resettlement*) kabul edilen mülteciler, süresiz olarak bekletilmektedir.²⁴ Mültecilerin üçüncü ülkeye yerleştirilmesi, zaten genellikle uzun yıllar süren bir süreçtir. Yerleştirme kararının alınması sonucu çoğu mülteci seyahat hazırlığına başlamışken, sürecin durdurulması, yakın zamanda seyahat etmeyi bekleyenler için yeni bir belirsizlik kaynağı haline gelmiştir.

BBMYK'nın da önerdiği üzere video konferans üzerinden yapılan görüşmelerde, ruhsal travma ya da işkence görmüş olmak ya da hane içi şiddete maruz kalmış olmak gibi özel ihtiyaçların belirlenmesi oldukça zordur. Birebir görüşmelerin ne zaman başlayacağı da hala belirsizliğini korumaktadır.

Üçüncü ülkeye yerleştirme süreci daha önceki salgınlarda da durdurulmuştu. Örneğin, Avustralya, Ebola salgınından etkilenen ülkelerden gelen insani (*humanitarian*) vize başvurularını kabul etmeyeceğini açıkladı.

mişti. BMMYK, yine o zaman da bu ülkelerde, üçüncü ülkeye yerleştirme görevlerini durdurmuştu. Fakat COVID-19 salgın sürecinde, uluslararası seyahatlere izin verilmeye başlanmasına rağmen, mülteciler hala seyahat edememektedir. Bu durum ivedilikle çözüme kavuşturulmalıdır.

Türkiye'nin Avrupa'ya gitmek isteyenleri engellemeyeceğine dair demeçlerinden sonra Yunanistan, 1 Mart 2020'de tüm iltica başvurularını durdurduğunu açıklamıştır. Dahası tüm düzensiz göçmenlerin kayıtları alınmadan, ilk geldikleri ülkelere ya da Türkiye gibi transit ülkelere gönderileceğini belirtmiştir. COVID-19 salgınından bağımsız olarak alınan bu kararlar, Türkiye'nin aldığı karara tepki olarak, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde alınmıştır.

Her ne kadar Mart ayından beri Türkiye'ye düzensiz göçmen ya da sığınmacılar resmi olarak geri gönderilmese de, bir çok tanık Yunanistan polisinin kendilerini turuncu renkte çadır şeklindeki küçük plastik botlara (can salı) bindirdiğini ifade etmiştir.²⁵ Bu kaynaklara göre göçmenler, Yunanistan Sahil Güvenliği tarafından kötü muamele görmüş, telefonları zorla ellerinden alınmış ve zorla can sallarına bindirilmişlerdir. Denizde bu botların içinde iki saat gittikten sonra Türkiye Sahil Güvenliği tarafından bulunmuşlardır.

COVID-19 karşısında birçok devlet düzensiz göçmen ve sığınmacıları dikkate alacak politikalar geliştirememiştir.²⁶ ABD, Meksika ile olan sınırlarını tüm sığınmacılara kapatmış, sınırı geçtikten sonra iltica başvurusunda bulunanları ülkelere geri göndermekle tehdit etmiştir. Özellikle 18 yaş altındaki göçmen ve iltica başvuru sahipleri, salgın neden olarak gösterilerek Meksika'ya geri gönderilmiştir. Uluslararası hukuka göre iltica başvuru sahiplerinin başvuruları sürecinde ülkede kalmaları gerekmektedir.²⁷ Temmuz ayında vaka sayılarının hızla arttığı Avustralya'da ise herkese evden kalma

önerileri yapılmış, ancak özellikle devletin sağladığı sosyal konutlarda yaşayanlar, önceden haber vermeden eve kapatılmıştır. Bu orantısız önlem, konutlarda sayıları yüksek olan göçmen ve mültecilerin hükümet tarafından özellikle hedef alındıkları iddialarına neden olmuştur.²⁸

Ayrıca, her ne kadar en iyi örnek olsa da unutulmamalıdır ki, Portekiz'in sağladığı haklar da sadece geçici bir süre için geçerlidir

İngiltere, başvurusu kabul edilmiş ya da reddedilmiş sığınmacıların kaldıkları sosyal konutlarda bir süre daha kalmalarına izin vermiştir. Fakat aynı zamanda, iltica mülakatlarını Temmuz ayına kadar durdurmuş, Temmuz'dan itibaren ise video konferans üzerinden yapmaya başlamıştır. BMMYK'nın da önerdiği üzere video konferans üzerinden yapılan görüşmelerde, ruhsal travma ya da işkence görmüş olmak ya da hane içi şiddete maruz kalmış olmak gibi özel ihtiyaçların belirlenmesi oldukça zordur. Birebir görüşmelerin ne zaman başlayacağı da hala belirsizliğini korumaktadır.

Birçok olumsuz örnekle karşılaştırıldığında, en olumlu örneğin Portekiz'in yaklaşımı olduğu söylenebilir. Portekiz'de hükümet, 18 Mart'ta ülkede yaşayan tüm göçmen ve sığınmacılar için geçici bir süreliğine oturma izni hakkı vermiştir.²⁹ Geçici oturma izni sayesinde tüm göçmen ve sığınmacılar, vatandaşların sahip olduğu tüm haklardan—özellikle sağlığa erişim haklarından—yararlanabilmiştir. Fakat oturma izni alabilmek için, 18 Mart 2020 tarihine kadar iltica başvurusunda bulunmuş olmak gerektiğinden, bu tarihten önce iltica başvurusunda bulunmamış olan düzensiz göçmenlerin hala bu haklardan faydalanamadığı söylenebilir.

Ayrıca, her ne kadar en iyi örnek olsa da unutulmamalıdır ki, Portekiz'in sağladığı haklar da sadece geçici bir süre için geçerlidir. İkamet izninin ilk başta sadece 1 Temmuz'a kadar geçerli olduğu duyurulmuş; daha sonra ise Temmuz sonuna kadar uzatılmıştır. Fakat sonrasında nasıl bir düzenleme getirileceği hala bilin-

memektedir. Kısacası, her ne kadar dünyadaki en iyi örneklerden biri dahi olsa, Portekiz'de de sağlığa erişim gibi en temel haklar bile sadece kısıtlı bir süre için geçerli hale getirilmiştir.

Tüm bu gelişmeler, insan hakları savunucularının ve “ulusötesi sosyal koruma” alanında araştırma yapanların öngördüğü bir olguya işaret etmektedir. Uluslararası göçün, iltica başvurularının bu denli arttığı bir dünyada, sosyal koruma politikalarının uluslararası

düzeyde tahayyül edilip uygulanması gerekmektedir. Bugün dünyada milyonlarca göçmenin birçoğunun devletlerin sağladığı sağlık hakkına ve diğer haklara erişimleri bulunmamaktadır. Bu durum hem kendileri için, hem de kamu sağlığı için çok büyük bir tehlike teşkil etmektedir. Bu politika raporunun kapsamı daha fazla detaya girmeyi mümkün kılmasa da en azından COVID-19 salgınının, vatandaş olanlar ve olmayanlar arasında haklara erişim açısından bu kadar katı bir çizgi olmasının zararlarını gösterdiğinin altı çizilmelidir.

GELECEĞE DAİR ÖNGÖRÜLER: KAYIT SİSTEMİNDE YENİ TEKNOLOJİLERİN KULLANIMI

Dünyada bir çok devlet kurumu, salgından önce de online platformlar üzerinden otomatikleştirilmiş karar alma (*automated decision making*) sistemleri geliştirmiştir. Bu sistemler, giderek derin öğrenme (*deep learning*) yöntemi bazlı gelişmiş yapay zeka teknolojilerini kullanmaya başlamıştır. Halihazırda yüz tanıma teknolojileri birçok ülkede kullanılmaya başlanmış, henüz başlanmayan yerlere dahi altyapı teknolojinin geliştirilmesinde önemli adımlar atılmıştır.

Bu teknolojilerin kötüye kullanımını önlemek amacıyla geçtiğimiz yıllarda ‘yapay zekâ etiği’ alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir.³⁰ Özellikle Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde, yazılımların kurulma ve uygulama aşamasında yazılımcılar, hukukçular ve sosyal bilimciler defalarca bir araya gelmiş ve düzenlenen çalıştaylar sonucunda, bu teknolojilerin nasıl tasarlanması ve ne ölçüde kullanılması gerektiği üzerine kılavuzlar yayımlanmıştır.³¹

Bu çalışmaların gösterdiği en önemli nokta şudur: Yeni üretilen bu teknolojik sistemler her ne kadar objektif, salt sayılara bağlı sistemler olarak görünseler de, aslında hepsi bir insan tarafından tasarlanmıştır. Karar alma süreçlerinde cinsiyet, din, etnisite, fiziksel özelliklere bağlı ayrımcılıklardan muaf değildirler. Aynı zamanda yapay zeka etiği yazının gösterdiği, bu yeni teknolojilerin birçok etik ve yasal sorunu beraberinde getirdiğidir. Dolayısıyla, göçmen ve sığınmacıların kabulünde, otomatikleştirilmiş karar alma sistemlerinin kullanılması durumunda, bu karar alma sürecinin nasıl adil, hakkaniyetli ve herhangi bir gruba karşı ayrımcılık yapmadan yürütüleceği sorusu derinlemesine tartışılmalıdır.

***Göçmen ve sığınmacıların
kabulünde,
otomatikleştirilmiş
karar alma sistemlerinin
kullanılması durumunda, bu
karar alma sürecinin nasıl
adil, hakkaniyetli ve herhangi
bir gruba karşı ayrımcılık
yapmadan yürütüleceği
sorusu derinlemesine
tartışılmalıdır.***

Türkiye’de ise bu önemli süreç, kamuoyunda tartışmaya açılmadan, ilgili sivil toplum kuruluşları ile görüşülmeden gerçekleşmiştir. Göçmenlere (aynı zamanda mültecilere ve iltica başvuru- rularına) ait biyometrik veriler, daha önce özel firmalar tarafından, yurtdışı bazlı teknoloji firmalarının geliştirdiği ürünler kullanılarak toplanıp ve saklanmaktaydı. Türkiye’de geçtiğimiz aylarda, İçişleri Bakanlığı’na bağlı kuruluşlarda parmak izi verileriyle yapılan işlemlerde yerli yazılım kullanımına geçilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda Hava Elektronik Sanayii (HAVELSAN) ile Polis Bakım ve Yardım Sandığı (POLSAN) arasında imzalanan, İçişleri Bakanlığı Biyometrik Veri Sistemi’ne ilişkin protokol doğrultusunda BİYOTEKSAN isimli firma kurulmuştur. Yapılan anlaşmaya göre, tamamen yerli olarak geliştirilecek yazılım aşamalı olarak, öncelikle nitelikli parmak izi tanıma ürününü, daha sonra niteliksiz tanıma ürününü geliştirecek ve son olarak, tüm biyometrik tanıma teknolojilerini içeren merkezi bir Ulusal Biyometrik Veri Yönetim Sistemi’nin kurulmasını sağlayacaktır. Bu teknoloji, ilk etapta İçişleri Bakanlığı’na bağlı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021’e kadar Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı’nda kullanılmaya başlanacaktır.

COVID-19 salgını, yapay zeka bazlı teknolojilerin kullanımının ileriki yıllarda daha da artmasına neden olabilir. Buna bağlı olarak, veri güvenliği ile ilgili yasal çerçevenin güncelleştirilmesi gerekmektedir.

Salgın süreci bir bakıma, bu teknolojilerin kısa zamanda yüksek sayıda insan üzerinde kullanılması için bir deneme süreci de olmuştur. BMMYK’nın da not ettiği üzere, bundan sonraki dönemde, birçok devlet kuruluşu ya da BMMYK ofisi, mülteci statüsü belirleme sürecini uzaktan ve videolu görüşmeler üzerinden yapabilmektedir. Şayet teknolojik alt yapı kurulum, güvenliğe uygun tedbirler ve ayrımcılığa karşı gerekli teknolojik önlemler alınır, yakın zamanda iltica başvuru sahipleri bir görevliyle yüz yüze görüşmeden dahi başvurularını sunabilecek- tir.

Kısacası COVID-19 salgını, yapay zeka bazlı teknolojilerin kullanımının ileriki yıllarda daha da artmasına neden olabilir. Buna bağlı olarak, veri güvenliği ile ilgili yasal çerçevenin güncelleştirilmesi gerekmektedir. Bu tür otomatikleştirilmiş karar alma sistemlerinin TC vatandaşları dışında, yasal statüsüne bakılmaksızın, Türkiye’de bulunan her kişi için ayrımcılığa karşı olarak tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir. Bu konu, başlı başına ayrı bir politika raporunun konusu olmalıdır. Bu çalışmanın içeriği kapsamında düzensiz göçmen ve sığınmacıların geçtiğimiz aylar içerisinde yaşadıkları sorunlara dayanarak, aşağıdaki politika önerileri sunulmaktadır.

SONUÇ: POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bu veriler ışığında, aşağıdaki öneriler göz önünde bulundurulmalıdır:

1. Genel Sağlık Sigortası'na erişimleri engellenen uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerinin sağlık sigortasına erişimleri koşulsuz olarak sağlanmalıdır.
2. Göçmen Sağlığı Merkezleri'nde tedavi görebilmek için, kayıtlı olunan şehirlere gitme zorunluluğu kalkmalıdır. Bu sınırlama, özellikle acil hastalıklarda, sığınmacı ve mültecilerin sağlığa erişimini engellemektedir.
3. SIHHAT projesinin Aralık 2020'de biteceği göz önünde bulundurularak, 2021 ve sonrası için Göçmen Sağlığı Merkezleri'nin devamı sağlanmalı ve Avrupa Birliği finansmanının sonlanması durumunda bu kaynakların nereden karşılanacağı ivedilikle belirlenmelidir. Şayet GSM'ler 2021 sonrasında hizmetlerine aynı çatı altında devam edemez ise Aile Sağlık Merkezleri kapsamında o bölgede ikameti bulunmayanlar için ilave bir hizmet sistemi oluşturulmalıdır.
4. Hali hazırda sığınmacı ve mülteci statüsünde bulunanlar, sınır dışı edilme korkusuyla gerekli mercilere başvurmaktan ve doktora gitmekten korktuklarını belirtmişlerdir. Kamu sağlığı, sınır dışı edilme nedenleri arasına asla alınmamalı, olası bir durumda sığınmacı ve mültecilerin tedavileri ücretsiz olarak karşılanmalıdır. Nitekim, bu koşul var olan korkuları artırmaktan, sonuç olarak kamu sağlığını daha da fazla tehlikeye atmaktan başka bir işe yaramamaktadır.
5. Kayıtsız istihdamın zararları salgın boyunca bir kere daha görülmüştür. Bu konuda çalışmaların acilen başlaması zorunludur. Tüm işyerlerinde temel işçi haklarının temin edilmesi ve sığınmacıların da bu haklardan faydalanması üzerine çalışmalar yapılmalıdır.
6. Okula kayıtlı çocukların yüksek oranda uzaktan eğitimi takip edememiş olmaları nedeniyle, salgın sürecinin gidişatına göre, önümüzdeki öğretim döneminde, okul saatleri dışında tekrar dersleri sunulmalıdır. Bu derslere katılım, belirli bir gruba ya da statüye yönelik değil, ihtiyaç doğrultusunda, seçmeli olarak önerilmelidir. Bu derslerde çalışacak öğretmenlere ek ücret ödenmelidir.
7. Göçmen ve sığınmacılar, GİGM'nin ve ilgili bakanlıkların web sitesi, televizyon ve sosyal medya üzerinden hem Türkçe hem de kendi dillerinde yapılacak haberler yoluyla tüm bu değişikliklerden haberdar edilmelidir.
8. Yanlış bilgilendirmeleri önlemek için, salgınla baş etmede kullanılan göçmen ve sığınmacılar için ayrılmış bütçe, AB'den, BMMYK'den veya başka kaynaklardan gelen maddi yardımlar, şeffaf bir şekilde kamuyu ile paylaşılmalıdır.
9. Hali hazırda temin edilen ödenekler, bir kereliğine değil, başvuranın koşulları devam ettiği sürece düzenli olarak sağlanmalıdır.
10. Kaynakların adil bir şekilde dağıtılması ve artan çatışmaların önlenmesi için, ilgili fon kuruluşları ile görüşülmeli, önümüzdeki dönemde tasarlanacak mali yardım projelerinde ödenekler, sadece mültecilere değil, aynı şekilde maddi olarak zor durumda olan, tüm dar gelirli kişilere ve ailelere yapılmalıdır.

11. COVID-19 salgını boyunca, uluslararası seyahatlere izin verilmeye başlanmasına rağmen, mültecilerin üçüncü ülkeye yerleştirilme sürecinde hala sıkıntılar devam etmektedir. Bu durum, gerekli sağlık önlemleri alınarak, ivedilikle çözüme kavuşturulmalıdır.

12. Düzensiz göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler, sivil toplumun yanı sıra, bu sürecin her aşamasına dahil edilmeli, ilgili sosyal politikalar onların katkılarıyla hazırlanmalıdır.

NOTLAR

- 1 Dominic Evans, Orhan Coskun. 27 Şubat 2020. 'Turkey says it will let refugees into Europe after its troops killed in Syria', Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-syria-security/turkey-says-it-will-let-refugees-into-europe-after-its-troops-killed-in-syria-idUSKCN20L0GQ> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 2 Mehmet Tosun. 2 Mart 2020. 'Cumhurbaşkanı Erdoğan: Artık kapılar açılmıştır', Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/cumhurbaskani-erdogan-artik-kapilar-acilmistir/1751538> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 3 DW. 18 Mart 2020. Türkiye Avrupa'ya açtığı sınırları koronavirüs nedeniyle kapatıyor, <https://p.dw.com/p/3Zf19> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 4 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [@Gocidaresi]. 31 Mart 2020. Pazarkule'den sevk edilen göçmenler hakkında Koronavirüse karşı alınan önlemler, <https://twitter.com/Gocidaresi/status/1244884202425929729/photo/1> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 5 Bu konudaki detaylı saha gözlemleri için, bakınız: Hak İnisiyatifi. 19 Mart 2020. Türkiye-Yunanistan Sınırı Göçmen Krizi Raporu, <https://hakinisiyatifi.org/turkiye-yunanistan-siniri-gocmen-krizi-raporu.html>; Mazlum-Der (2020) Yunanistan-Türkiye Sınırında Yaşanan Mülteci Dramı: Gözlem Raporu, <https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/yunanistan-turkiye-sinirinda-yasanan-multeci-/1205> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 6 Uluslararası Af Örgütü (2020) Siyasi Bir Oyunun Ortasında Kalanlar. İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi (2020) Pazarkule Sınır Kapısı Ziyareti Raporu, sayfa no: 12. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=15576&Desc=yüzdeC4yüzdeB0stanbul-Barosu-yüzdeC4yüzdeB0nsan-HaklaryüzdeC4yüzdeB1-Merkezi-Pazarkule-SyüzdeC4yüzdeB1nyüzdeC4yüzdeB1r-KapyüzdeC4yüzdeB1syüzdeC4yüzdeB1-Ziyareti-Raporu> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 7 Uluslararası Af Örgütü (2020) Siyasi Bir Oyunun Ortasında Kalanlar. İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi (2020) Pazarkule Sınır Kapısı Ziyareti Raporu, sayfa no: 9.
- 8 DW. 23 Nisan 2020. 'Bir göçememe hikâyesi: "Her yere gidiyoruz, bir yere yetişemiyoruz"', <https://p.dw.com/p/3bJEb> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 9 Eylem Nazlier. 30 Mart 2020. 'Mülteciler geri gönderme merkezlerine gönderildi: Mültecilerin sağlığı tehdit altında', Evrensel, <https://www.evrensel.net/haber/400775/multeciler-geri-gonderme-merkezlerine-gonderildi-multecilerin-sagligi-tehdit-altinda> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 10 İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyon. 18 Nisan 2020. İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Korona Pandemisi Raporu (18.03.2020-13.04.2020 Dönemi), <https://www.izmirbarosu.org.tr/HaberDetay/2025/izmir-harmandali-geri-gonderme-merkezi-korona-pandemisi-raporu> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 11 Bakınız: UNHCR (2020) 'Practical Recommendations and Good Practice to Address Protection Concerns in the Context of the COVID-19 Pandemic', <https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/>

- sites/41/2020/04/Practical-Recommendations-and-Good-Practice-to-Address-Protection-Concerns-in-the-COVID-19-Context-April-2020.pdf [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 12 Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Hakkında Yönerge, 25.03.2015, Madde 6. <https://khgmstokyonetimdb.saglik.gov.tr/TR,43989/gecici-koruma-altina-alinanlara-verilecek-saglik-hizmetlerine-dair-esaslar-27032015.html> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 13 T.C. Sağlık Bakanlığı (2015) Göçmen Sağlığı Merkezleri/Birimleri <http://www.hsgm.saglik.gov.tr/tr/mevzuat/genel-nitelikli-yazi-ve-gorusler/159.html> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 14 SIHHAT Projesi (2020) Proje Faaliyetleri, https://www.sihhatproject.org/proje-faaliyetleri_0-657 [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 15 Cumhurbaşkan Kararı (2020, 13 Nisan). Resmi Gazete (Sayı: 2399), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200414-16.pdf> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 16 Mülteci Destek Derneği (2020) COVID-19 Krizi Sürecinde Türkiye'deki Mültecilerin Durum Analizi, sayfa no: 25, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/76479> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 17 Şenay Akyıldız (2020) COVID-19 İşgücü Piyasasını Nasıl Etkiledi? Ankara: TEPAV, sayfa no: 5. <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10155> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 18 SGDD-ASAM (2020) COVID-19 Salgınının Türkiye'de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/76640> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 19 Kalkınma Atölyesi (2020) Virüs mü, Yoksulluk mu? Korona Virüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocukları ile Bitkisel Üretime Olası Etkisi Hızlı Değerlendirme Raporu, <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/Virusyuzde20muyuzde20yoksullukyuzde20mu.pdf> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 20 Bu konu ile ilgili olarak bakınız: IstanPol (2020) COVID-19 Sonrasında Tarım Politikalarının Geleceği, Politika Raporu, <https://www.istanpol.org/post/covid-19-sonrasyuzdeC4yuzdeB1nda-taryuzdeC4yuzdeB1m-politikalaryuzdeC4yuzdeB1nyuzdeC4yuzdeB1n-gelecegyuzdeC4yuzde9Fi> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 21 Şenay Akyıldız (2020) COVID-19 İşgücü Piyasasını Nasıl Etkiledi? Ankara: TEPAV, sayfa no: 10.
- 22 SGDD-ASAM (2020) COVID-19 Salgınının Türkiye'de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi. Mayıs 2020. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, sayfa no: 30. Not: Bu araştırma Suriyeli, Afganistanlı, İranlı ve Iraklı katılımcılar ile yapılmıştır.
- 23 European Union: European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on COVID-19: Temporary Restriction on Non-Essential Travel to the EU European Commission, 16 March 2020, COM (2020) 115 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:115:FIN> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 24 Adèle Garnier (2020) 'The COVID-19 Resettlement Suspension: Impact, Exemptions and the Road Ahead', 16 June 2020, Netzwerk Fluchtforchung, <https://blog.fluchtforchung.net/the-covid-19-resettlement-suspension/> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 25 Niamh Keady-Tabbal and Itamar Mann (2020) 'Tents at Sea: How Greek Officials Use Rescue Equipment for Illegal Deportations', Just Security, <https://www.justsecurity.org/70309/tents-at-sea-how-greek-officials-use-rescue-equipment-for-illegal-deportations/> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 26 Bu alanda farklı devletlerin geliştirdiği politikalar ve pratikte yaşanan sorunlar için bakınız: Kaldor Centre UNSW (2020) COVID-19 Watch, https://www.kaldorcentre.unsw.edu.au/publication/COVID-19_Watch [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].

- 27 Guardian. 13 Mayıs 2020. 'US expelling hundreds of child migrants, citing coronavirus pandemic' <https://www.theguardian.com/us-news/2020/may/13/us-expelling-central-american-child-migrants-coronavirus-pandemic> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 28 Kaldor Centre UNSW. 13 Temmuz 2020. 'COVID-19 in Melbourne's high-rise towers: Rights at stake?', 13 Temmuz 2020. Sydney: UNSW Kaldor Centre for International Refugee Law, <https://www.kaldorcentre.unsw.edu.au/publication/covid-19-melbourneyüzdeE2yüzde80yüzde99s-high-rise-towers-rights-stake> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 29 Middle East Monitor. 25 Nisan 2020. 'Portugal leads the way: How European countries fared in their treatment of refugees', <https://www.middleeastmonitor.com/20200425-portugal-leads-the-way-how-european-countries-fared-in-their-treatment-of-refugees> [20 Temmuz 2020'de erişilmiştir].
- 30 Bu yazına ait örnekler için bakınız: Benjamin, R. 2019. Race after Technology: Abolitionist Tools for the New Jim Code (Polity); D'Ignazio, C. and Klein, L. F. 2020. Data Feminism (MIT Press); Kroll, J. A., et al. 2017. "Accountable Algorithms." *University of Pennsylvania Law Review*; Langford, M. 2020. "Taming the Digital Leviathan: Automated Decision-Making and International Human Rights." *AJIL Unbound* 114: 141-146; McGregor, L. 2019. "Accountability for Governance Choices in Artificial Intelligence." *European Journal of International Law* 29(4): 1079-1085; Molnar, P & Gill, L. 2018. Bots at the Gate: A human Rights Analysis of Automated Decision-Making in Canada's Immigration and Refugee System (University of Toronto); Pakzad, R. 2019. 'Opportunities and Challenges of Emerging Technologies for the Refugee System.' (World Refugee Council Research Paper Series); Pasquale, F. 2015. The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information (Harvard University Press); Raso, F., et al. 2018. Artificial Intelligence & Human Rights: Opportunities & Risks. Cambridge, MA, Berkman Center for Internet & Society; Taylor, Linnet. 2017. 'What is data justice? The case for connecting digital rights and freedoms globally', *Big Data & Society*, 4(2): 1-14; Wachter, S., et al. Forthcoming. 'Counterfactual Explanations without Opening the Black Box: Automated Decisions and the GDPR', *Harvard Journal of Law & Technology*.
- 31 EC. 2019. Ethics Guidelines for Trustworthy AI: High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. (European Commission).

İSTANPOL
İSTANBUL
POLİTİK ARAŞTIRMALAR
ENSTİTÜSÜ

www.istanpol.org [istanpolinst](https://twitter.com/istanpolinst) [istanpolinstitute](https://facebook.com/istanpolinstitute)